

А. А. ТҮРЛЫБЕКОВА

ОҚУШЫЛАРДЫ КӘСІПТІК ТӘРБИЕ ҮРДІСІНЕ ТАРТУ ЖӘНЕ КӘСІПШІЛДІККЕ БЕЙІМДЕУ НЫСАНДАРЫ

Жастың жеке тұлға ретінде қалыптастырылуы өз егемендігіне қол жеткізіп, жаңа қоғамдық құрылымды орнықтыра бастаған мемлекеттен өзінің білім беру мен тәрбиелеу жүйесін түбірімен жаңалап, қайта күруды талап етеді. Бұл өз кезегінде жеткіншек үрпақты оқыту мен тәрбиелеудің жаңа қоғамдық құрылышқа тән нысанын қайта құру баланың жеке тұлға ретінде қалыптастырылуын негіздейтін ғылыминың қол жеткізген соңғы жетістіктерін білім беру жүйесінде толық пайдалануды талап ететіндігі де ақиқат шындық. Онсыз жеткіншек үрпақты оқытып, тәрбиелеудің жаңа жүйесін жасақтау ірі қателіктерге ұрындыруы мүмкін.

Жас, жеткіншек үрпақтың тәрбиесіне гуманистік қөзқарастың мәні өсіп келе жатқан жас үрпақты тәрбие нысаны түрінде емес, керісінше тәрбие субъектісі түрінде қарастыру. Жас үрпақты тәрбие субъектісі түрінде қарастыруда жеткіншектің ішкі белсенділігі, бас пайдасын түйсініп, өнегелі тәрбиеге мойынұснынуы, адам болсам, айналама сыйлы, қадірлі болып өссем деген талап-тілегі артады. Ал, мұның өзі, яғни тәрбиеленуші тарарапынан көрінетін бейімділік, өнегелі тәрбиеге мойынұснынуын кез келген тәрбиелік үрдістің алғы шарты, алға жылжыр үстанды қазығы болып табылады.

Тәрбие үрдісі – оның бойына атадан балаға мирас болып қалып келе жатқан үлттық рухани құндылықтарды сіндіру, адамгершілік тәрбие беру, оның адамдық бейнесін қалыптастыру, адал еңбек етуге бейімдеу, баланың өзін-өзі тәрбиелеуіне, өздігінен білімін жетілдіруге бағыттау, өзі өмір сүріп отырған қоғамда қабылданған қызмет түрлерін менгеруге талпынисын қалыптастыру. “Тәрбие – бұл баланың ішкі субъективті өлемін барынша дамыту” [1, 135 б.]. Тәрбие үрдісін үйимдастырып жүргізуде мұндай қөзқарасты үстану, яғни баланың жеке тұлға ретінде өзін-өзі белсенді түрде қалыптастыруы бүгінгі құнгі тәрбие үрдісінің басты талабы, даму заны.

Жеке тұлғаны жан-жақты жетілдіріп, дамытудың негізгі мақсаты – адамның өзін-өзі, өзінің қабілеттері мен мүмкіндіктерін жүзеге асыруға жағдай тудыру, оның бойындағы ерік-жігерді, бейімділікті, талап-талғамды бағымдай отырып, өзіндік бітім-болмыстық сапаларын, атап айт-

канда, өмірлік белсенділікті, өзін дамытуға ұмтылысты және қоғамдық мұраттарды саналы қабылдау, үрпақтан үрпаққа мирас болып қалып келе жатқан құндылықтарды қабылдату.

Тәрбие үрдісінде қалыптастасын тұлғаның нақты кескін-кеlebetінін жататын қасиеттер: жауапкершілік және ішкі еркіндік сезімі, өзіндік адамдық қадір-қасиеттер және басқаларды сыйлау; шынышыл және намысты болу; қайырымдылық жасау; басқа адамдардың мұн-мұқтажына түсіністікпен карау, ойлау қабілеттілігінің занғарлығы.

Жас жеткіншектің бойындағы бір кәсіпке қызығушылық таныту сезімі түбінде сол баланың сол кәсіпті тандап, менгеруіне тұрткі болары анық. Олай болса, жастың киялында көрініс тауып, санасында қалыптасқан сол кәсіп түріне қызығушылықты одан өрі шындал, дамыту кәсіптік тәрбиенің басты міндеті. Кәсіптік тәрбиенің басты міндеттінің де балаға белгілі бір кәсіпті менгертуге үйтқы болу, сол кәсіпті оған қалайда менгерттіру. Бала бойына қоғамдық пайдалы еңбекке деген саналы қарым-қатынасты қалыптастыру, бала санасына еңбектің әлеуметтік маңыздылығын түйсіндіру. Адал еңбектің адамның мәртебесін өсіріп, құрметке бөлейтіндігін үктиру, сонда ғана баланың бойында еңбекке деген дұрыс қозқарас пен сезім қалыптастырылады. Демек, жеткіншекті жастайынан еңбек етуге, белгілі бір кәсіпте менгертуге бағдарлау – еңбек тәрбиесінің басты міндеті. Жастың еңбектенуге ынта-ықыласын қалыптастыру мектебі ретінде оған белсene катыстырылуға тиіслі қоғамдық жұмыстардың барлық нысандары, өндірістік еңбектің барлық түрлері, кәсіптік қызметшілдіктің барлық түрлері “баланың еңбекке ынтасын қалыптастырып, орнықтыру” тәсілі ретінде қызмет етеді. Дейтүрғанмен, жас, жеткіншек үрпақтың отқару міндетті тапсырылған жұмыстың оны қызықтырарлық сипаты, мәні болуы керек. Онсыз ол іс бітпей, орта жолда қалып қоюы мүмкін. Өсіп келе жатқан жеткіншек үрпақты белгілі бір кәсіп түріне қызықтырып, оны тандатуға талаптандыру жұмыстары еңбек тәрбиесі сабағы үстінде жүргізілгенде ғана өз жемісін береді.

Ал, оқушыларды еңбекке тәрбиелеудің бастапқы ошагы, орталығы жалпы білім беретін орта мектеп екендігі өзінен-өзі белгілі. Өсіп келе

жатқан жас, жеткіншек үрпақ жалпы білім негіздерімен жалпы білім беретін орта мектепте каруланады, жоғары адамгершілік қадір-қасиеттер мен биік мәдениеттілік бойына сіңеді. Мектеп үздіксіз білім беру жүйесінің қазакстандық үлгісіндегі жалпы орта білім беру нысанының білім беру бағдарламаларын іске асыратын білім беру үйымдарының негізгі буыны болып саналады. Жалпы білім беретін орта мектеп өз қызметін Қазақстан Республикасының Конституциясына, зандарына, өзге де нормативтік құқықтық келісімдеріне, сондай-ақ Жалпы орта білімнің білім беру бағдарламаларын іске асыратын білім беру үйымдары қызметтінің үлгі ережесі. Жалпы орта білім беретін мектептің міндеттеріне мыналар жатады:

окушылардың білім беру бағдарламаларын игеруі үшін жағдай жасау, окушылардың тиісті мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарының (МЖБС)-да көзделген деңгейден төмен емес білім, машық пен дағдыларды алуын қамтамасыз ету; жеке тұлғаның шығармашылық, рухани және дене бітімі мүмкіндіктерін дамыту; адамгершілік пен салауатты өмір салтының берік негіздерін қалыптастыру; жеке тұлға ретінде дамына жағдай жасау жолымен зердесін байыту; азаматтылық пен патриотизмге, өз Отаны – Қазақстан Республикасына деген сүйіспеншілікке, мемлекеттік рәміздерді құрметтеуге, халық дәстүрлерін қадірлеуге, Конституцияға қайшы және қоғамға қарсы кез келген көріністерге тәзбеушілікке тәрбиелеу, окушылардың республиканың қоғамдық-саяси, экономикалық және мәдени өміріне араласу қажеттілігін, жеке тұлғаның өз құқықтары мен міндеттеріне саналы қозқарасын қалыптастыру.

Жалпы білім беретін мектептердегі оқыту мен тәрбиелеу үрдісі:

– мектеп алды даярлық сыйыптарында мектеп жасына дейінгі балаларға тән қызмет тұрлары: ойындар құрастыру, бейнелеу, музикалық, театрландырылған және басқалай оқыту нысандары жүзеге асырылады.

– жалпы бастауыш білім беру (1-саты) окушылардың оқу, жазу, санау оку қызметтінің негізгі маңыздары мен дағдыларын, теориялық ойлау элементтерін, оқу әрекеттерін өз бетінше бақылаудың қарапайым дағдыларын, мінез-құлық және сөйлеу мәдениетін, жеке гигиена мен салауатты өмір салтының негіздерін менгеруін қамтамасыз етеді.

– жалпы негізгі білім беру (2-саты) арнайы пәндік білімдердің негіздерін қалайды, окушы-

ның жеке тұлға ретінде танылуына және қалыптастысуына, оның бейімділігінің, қызығушылығының және өлеуметтік өзін-өзі тану қабілеттінің оның базалық білім алуына жағдай жасауды қамтамасыз етеді.

Жалпы негізгі білім беру жалпы орта білім алуға, көсіптік бастауыш және көсіптік орта білім алуға негіз болып табылады.

– жалпы орта білім беру (3-саты) жалпы білім беретін пәндер бойынша дайындықтың міндетті және қорытынды кезеңі болып табылады, окушылардың орнықты танымдық қызығушылықтары мен шығармашылық қабілеттерін дамытуды, сарапал оқыту негізінде өз бетінше оку қызметтінің дағдыларын қалыптастыруды қамтамасыз етеді. Осы сатыда бейінді оқыту мен окушылардың қызығушылықтарын, қабілеттерін және көсіптік бағдарланаудың іске асыруға бағытталған тандау бойынша оқыту жүзеге асырылады [2. 227, 228].

Еліміздегі білім беру жүйесі түбірімен жанартылып, қайта құрылып жатқан қазіргі таңда жалпы орта білім беретін мектептердегі оқыту мерзімін 12 жылға дейін ұзарту көзделіп отыр. Оның себебі ескі, кеңестік типтегі мектеп окушылардың өз беттерінше алдағы өз өмір жолдарын дұрыс тандауларына, мұдделері мен болашақтағы нақты белгілеудеріне негіз қалай алмады.

Ұстаз үшін оқытқан шәкірттің биіктерден көрініп, ел ардактысы, көпшілік қамқоршысы болатындағы алдағы өз өмір жолдарын дұрыс тандауларына, мұдделері мен болашақтағы нақты белгілеудеріне негіз қалай алмады.

ӘДЕБІЕТ

1. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2005–2010 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасы // Егемен Қазақстан. 2004. 16 қазан.

2. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. Окулық. Алматы: Мектеп, 2002.

Резюме

В статье говорится о возрастании значения гуманистического взгляда на воспитание молодежи. Приводятся новшества в процессе обучения и воспитания молодежи в общеобразовательной системе Казахстана.

Summary

In clause it is spoken about increase of value of a humanist view on education of youth. It is resulted innovations during training and education of youth in general educational system of Kazakhstan.

М. Тынышпаев атындағы
ҚазККА

28.06.06 ж. түскен күні